

De protestantsche armverzorging in 's Gravenhage

<https://hdl.handle.net/1874/235743>

De protestantische armenverzorging
in 's Gravenhage door
H. J. de Dompierre de Chaupépié

DE PROTESTANTSCH E ARMVERZORGING IN 'S GRAVENHAGE,

DOOR

H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ.

In een vorigen jaargang van dit tijdschrift hadden wij het voorrecht eenigen tijd stil te staan bij de liefdadigheid en haar hervorming in de laatste vijftig jaar.

Door deze eerste studie gedreven kwamen wij er toe om meer in bijzonderheden na te gaan de liefdadigheid der stad onzer inwoning: 's Gravenhage.

Het gevolg daarvan was een reeks artikelen in het „Vaderland”, waar wij in schetsten de verschillende liefdadige vereenigingen. Dankbaar aanvaardden wij het aanbod van den geachten redacteur van dit tijdschrift, om enkele dier stukken in wijder kring door „de Bouwsteen en” te verbreiden. Immers al heeft elke stad haar lokale toestanden, toch is er veel overeenkomst in vorm en wezen der liefdadigheid.

Dezelfde armen toch, wenden zich tot de zelfde corporatiën, beheerd door op ongeveer dezelfde wijze ingerichte besturen; overal heerscht een waarachtig, krachtig levend gevoel van barmhartigheid, dat zich schier overal zal moeten stoten aan engheid van reglementen en sleur van verouderde gebruiken. Overal wenscht men hervorming, hervorming der Armenwet in breeder zin, maar daarnaast hervorming in de wijze der zorg voor armen binnen het kader der diakonieën; men wil meer elk geval individualiseeren, elk gezin beter en vollediger helpen dan nu geschiedt, maar ook wil men algemeen meer samenwerking zoeken met andere protestantsche en niet protestantsche corporatiën om misbruiken te keeren en te waken dat liefdadigheid niet worde een kwaad in plaats van

een der hoogste bestemmingen die de Kerkgenootschappen bezitten.

Hoe de toestand in de Residentie is, zullen wij pogen te schetsen. Om echter juist de beide gedachten: *Individualiseering* en *samenwerking* beter te doen uitkomen, geven wij vooraf een vluchtige schets der Armenverzorging in twee Duitsche steden, waar men als het ware deze beide gedachten belichaamd ziet: in Elberfeld het individualiseeren, in Dresden de samenwerking.

I. ELBERFELD.

In elk land beheerscht natuurlijk de wet den geheelen gang der armverzorging. In Duitschland beheerscht de Rijkswet van 1870—1871 de toestanden. Vooropzettende, dat de armverzorging voor een groot deel moet worden overgelaten aan de verschillende Staten, die te zamen het Duitsche Rijk vormen, bepaalt de wet, dat het Rijk verdeeld is in *Ortsarmenverbände* en *Landarmenverbände* (de vertaling dezer woorden is zeer moeilijk). De plicht der ondersteuning rust voornamelijk op de eerstgenoemde lichamen, de laatstgenoemde vullen door subsidiën aan, waar de eerste te kort schieten en zorgen in het bijzonder voor zieken, krankzinnigen, doofstommen enz.

De armverzorging is dus Staats- en Gemeentezorg en niet, zooals bij ons, zaak van de kerkelijke of particuliere liefdadigheid.

De arme heeft geen *recht* op ondersteuning, de ondersteuning blijft een *gave*. Bij deze wet is ook geregeld de zoo moeilijke quaestie van woonplaats van onderstand. Hij, die binnen de grenzen van een *Ortsarmenverband* na zijn vierentwintigste jaar twee jaren achtereenvolgens gewoond heeft, wordt beschouwd aldaar zijn onderstandsdomicilie te hebben. De echtgenoot en kinderen deelen het domicilie van hun man en vader. Wanneer iemand verarmt in een „armenverband”, waar hij niet zijn onderstandsdomicilie heeft, kan hij daar voorloopig worden ondersteund, behoudens recht op verhaal op het „armenverband”, waar hij gedomicilieerd is. Het Duitsche strafrecht heeft zeer strenge bepalingen tegen landlooperij en bedelarij. Gestraft wordt hij, die door spel, drank, luiheid zoo diep valt, dat hij zichzelf en de zijnen, tot wier onderhoud hij verplicht is, niet meer onderhouden kan.

Deze Rijkswetten worden in Elberfeld aangevuld door de lands-

wetten, dus door de Pruisische wet; deze bepaalt, dat de gemeenten onder de opperleiding van den Staat de zorg hebben voor de voeding en verpleging van die burgers, die niet in hun eigen onderhoud voorzien kunnen, en tot wier ondersteuning geen particulieren volgens de wet verplicht zijn.

Voor alles, zoo schrijft de wet verder voor, moet men arbeid in plaats van aalmoezen geven; menschen, die werken kunnen en niet willen, moet men dwingen.

Deze wetten nu vigeeren in de bloeiende fabrieksstad Elberfeld. Om een volledig beeld te geven van het Elberfelder armverzorgingssysteem, dat, zooals de Duitsche schrijvers zeggen, een zegetocht gedaan heeft door Duitschland en over de Rijksgrenzen, moeten wij eenigszins teruggaan. In 1816 heerschte er groote armoede, waaraan alleen drie weinig beteekenende diakonieën tegemoet kwamen; reeds toen trad er een centraal stedelijk armbestuur op, maar de vrijwillige inkomsten, waaruit men de uitgaven moest bestrijden, waren ver beneden hetgeen men noodig had, terwijl òn bevolking òn armoede steeds stegen; van organisatie geen spoor; flinke arbeiders gingen liever bedelen dan werken, 't eerste was voordeeler en minder inspannend. Daarom deed men in 1850 een poging om de armverzorging op te dragen aan de kerkelijke diakonieën, maar deze durfden de taak niet aanvaarden. Als curiositeit zij aangeteekend dat alleen de Nederlandsch Hervormde gemeente te Elberfeld de taak dorst op te nemen. Er moest dus een andere weg worden gezocht; dien weg vond Daniël Van der Heydt, de voorzitter der dikaonie van de *Nederlandsch Hervormde gemeente*. Voordat wij nu „het” systeem schetsen een opmerking, waarop wij in ons land niet genoeg kunnen letten. Vooreerst zagen wij, dat de wet geheel anders is dan onze armenwet; dan verdient het de aandacht, dat de oorzaak, die het Elberfelder systeem ontstaan deed, was gelegen in het feit, dat de kerkelijke diakonieën machteloos waren. Het Elberfelder systeem heeft nooit de kerkelijke diakonieën willen verdringen, nog veel minder zich vijandig daartegenover geplaatst. Waar in ons Vaderland reeds eeuwen gegrondveste en nog krachtige diakonieën bestaan, die vooral, na hervorming, een groote macht tegen de armoede zouden vormen, daar zou hij, die het Elberfelder systeem „een en ondeelbaar” wilde invoeren, ook al was het mogelijk, een groote fout begaan, maar

misschien nog onvergeeflijker zou hij handelen, die de oogen sloot voor het uitstekende van dit systeem in zijn onderdeelen.

't Is, wij zagen het reeds, de burgerlijke gemeente, die de armverzorging in handen heeft; de gelden komen uit de gemeentekas. De hoofdleiding berust bij den burgemeester met vier leden van den Raad en vier burgers. Daarnaast staat een commissie van 31 leden, de voorzitters van de 31 districten of wijken, waarin de stad verdeeld is. Elk district is verdeeld in 14 onderdeelen of kwartieren en de zorg voor de gezinnen in zulk een kwartier is opgedragen aan een onbezoldigd armverzorger. Ieder armverzorger heeft hoogstens 4, meest 3 gezinnen tot zijn last (de diakenen der Holl. diaconie alhier minstens 50). Er zijn dus voor de armverzorging buiten de gestichten 434 armverzorgeren en met de commissiën voor de gestichten mede waren er 1889/90 484 burgers, die hun tijd, hun moeite, hun zorg over hadden voor hun arme stadgenooten.

De arme, die behoefte heeft aan ondersteuning, wendt zich tot den armverzorger van zijn kwartier. Deze brengt de aanvraag in de vergadering van de armbezoekers van zijn district, die elke veertien dagen te zamen komen, maar stelt eerst een onderzoek in, in de op het stadhuis berustende registers. Deze registers worden met zorg bijgehouden en zijn zeer volledig en dit onderzoek is vooral van belang, daar men in Duitschland zeer streng de hand houdt aan het onderstandsdomicilie. Vervolgens zet hij zijn onderzoek voort bij de gezinnen aan huis. Vooral informeert hij zeer zorgvuldig naar het loon en de mogelijke inkomsten der gezinnen, die om hulp vragen, ook tracht hij zich te verzekeren, dat nabestaanden niet tot ondersteuning verplicht zijn.

Wanneer dan de armverzorger gunstig adviseeren kan en de districtscommissie besluit bedeeeling toe te staan, dan is dat toch nooit langer dan voor veertien dagen; tot een nieuwe bedeeeling wordt niet overgegaan dan na rapport van den armbezoeker.

De armbezoeker reikt elke gift persoonlijk uit aan het bedeelde gezin aan huis. Wat het voordeel daarvan is, springt terstond in het oog. Dank zij het zeer geringe getal gezinnen, dat iedere armverzorger te bezoeken heeft, kan hij inderdaad aan de eene zijde de vriend der armen worden, aan de andere zijde misbruiken tegengaan. Daardoor is hij in staat om, zooals de voorschriften

luiden: liefdevol en vriendelijk de bede der armen aan te hooren, ernstig op te treden wanneer de aanvragen onrechtmatig zijn en te verhinderen, dat door de gave luiheid en zorgeloosheid worde gekweekt. Zij moeten op de orde en reinheid letten, het schoolbezoek bevorderen en voor alles een heilzamen invloed oefenen op het zedelijk gevoel der armen.

Door hun geregelde bezoeken verder leeren zij door en door niet alleen de behoeften der gezinnen kennen, maar ook de nog sluimerende capaciteit en lust om te arbeiden; zij kunnen die aankweeken en arbeid voor mannen en vrouwen zoeken.

De norm der bedeeling is 3 Mark per week voor een alleenlopend persoon, het maximum is f 2,10 voor een alleenwonend man, die niet meer kan arbeiden; een weduwe met drie kinderen onder de tien jaar krijgt f 4,80 per week, een gezin van vader, moeder en 5 kinderen ongeveer f 7 à f 8. Het loon of mogelijke inkomsten worden afgetrokken van dit bedrag. Men bedeeit ook in natura en ondersteunt b.v. ook door het leenen van naaimachines. De zorg voor zieken berust ook bij de stedelijke armverzorging; daarvoor werd in 1889/1890 21,815 Mark uitgegeven. Voor bedeeling gaf men in dat jaar uit 161,581 Mark voor 886 bedeelingsgevallen op 123 000 inwoners.

Naast de zorg in de gezinnen staat de zorg in gestichten; onder het beheer van de stedelijke armverzorging staan een armenhuis voor ouden van dagen, een weeshuis, een gesticht voor verwaarloosde kinderen, voor gewone en voor epidemische zieken. De kosten daarvoor bedroegen in 1889/1890 337.691 Mark.

Ten slotte zij nog vermeld, dat naast de burgerlijke armenzorg staat een beperkte kerkelijke armenzorg, die vooral haar zorgen wijdt aan gestichten. Er zijn drie diakonieën die geheel zelfstandig arbeiden en onafhankelijk zijn van de stedelijke armverzorging. Een derde element vormt de *Elberfelder Frauenverein*, die vóór alles tracht de door de armbezoekers ingewonnen inlichtingen nog aan te vullen; haar streven is om de particuliere armenzorg te organiseeren, om dubbel geven te voorkomen, en om daar op te treden, waar de openbare zorg te kort schiet; zoo zijn door haar crèches ingericht.

De beschouwing der armverzorging in het plaatselijk Elberfeldsch verband, heeft ons geleerd, dat aan een volledige toepassing, zooals het daar ligt, nu, in ons vaderland nog onoverkomelijke bezwaren

in den weg staan, terecht zegt de heer Hintzen, de voorzitter der bekende Rotterdamsche Vereeniging: „wat voor Elberfeld deugt, deugt daarom nog niet voor onze groote steden of voor ons geheele land.” Maar aan den anderen kant zagen wij consequent en mooi doorgevoerd een algemeene centralisatie naast een decentralisatie, wat de beslissing en de zorg voor de arme gezinnen aangaat; wij zagen den armverzorger werkelijk zorgende voor zijn armen en niet alleen bedeelend; wij zagen een groot aantal mannen in één gelid staan in den strijd tegen armoede.

Naar onze overtuiging is er voor de gedeeltelijke toepassing van dit systeem geen mooier veld dan juist de diakonieën, wanneer zij ten minste flink hare geheiligde principes willen hooghouden.

II. DRESDEN.

Stond de armverzorging in Elberfeld onder den invloed van de Pruisische armenwet, Dresden's armenzorg wordt beheerscht door de Saksische armenwet. Deze is reeds in 1840 gemaakt; zij stelde de zorg voor de armen in handen der *Gemeinde Verwaltung*. Hoofddoel dier armverzorging moet zijn de voorkoming der armoede; treedt de armoede in, dan ondersteuning en ten slotte voortdurende contrôle op hen, die bedeeeling genieten. Nadruk wordt er ook op gelegd, dat men vooral nagaan moet of niet verwanten tot ondersteuning der verarmden verplicht zijn. Personen, die kunnen arbeiden en niet willen, behooren niet onder de armenzorg tehuis, maar vervallen aan de *Polizei*.

Men kan ondersteunen door tijdelijke bedeeeling, door zieken- en weezenzorg, door verschaffing van onderkomen en door geheele verzorging. Op samenwerking en wederzijdsche aanraking tusschen openbare en kerkelijke armverzorging wordt de aandacht gevestigd; verder moet de gemeente niet ondersteunen, wanneer andere corporatiën voldoende onderstand geven. Met een wel te rechtvaardigen trotsch wijst Böhmert, die een Sakser is, er op, dat reeds in 1840 deze wet is gemaakt, waarin de grondtrekken eener „moderne” armverzorging nedergelegd zijn.

Het Saksenland schijnt dus zeer geschikt voor de ontwikkeling eener verstandige armenzorg.

Dresden heeft met zijn mooie luchtige pleinen, zijn parken en

groote gebouwen wel eenige overeenkomst met de Residentiestad. Ook de aard der inwoners vertoont overeenkomst; naast de eigenaardige bevolking eener luxe-stad staat een zeer nijvere arbeiders- en fabrieksbevolking. Industrie en fabrieken zijn in den laatsten tijd beginnen te bloeien, maar met die ontwikkeling is gepaard gegaan de nasleep van armoede, bij afsterven der kostwinners, bij slapte van werk enz.

In Elberfeld zagen wij naast de Gemeente-armenzorg, door de eigenaardige historische ontwikkeling en door de locale toestanden, een zeer weinig belangrijke particuliere armverzorging; in Dresden daarentegen bestaat een heirleger vereenigingen. Het is wel de moeite waard om een oogenblik de aandacht te vestigen op die vereenigingen, omdat men steeds geneigd is uit te roepen: „'t is net als bij ons”.

Dresden bezit vier groote diakonieën die in enge samenwerking arbeiden met het Gemeentelijke Armbestuur. Een dier diakonieën zelf staat haar inkomen af aan dat armbestuur. Daarnaast staan 19 philanthropische vereenigingen met bepaald godsdienstige strekking; verder 14 vereenigingen, die zich aan de armenzorg in het algemeen wijden.

Aan de ziekenzorg wijdden zich 6 vereenigingen, aan weezen en zorg voor verlaten kinderen 11 corporatiën. Reeds in 1880 trachtte men langs particulieren weg tot samenwerking te komen; men zag immers de misbruiken hand over hand toenemen, links en rechts zag men bedeele en verzorgen en desalniettemin steeg de armoede en nam de bedelarij toe, maar tot een gewenschte oplossing kwam men langs dezen weg niet. Eerst in 1882, toen het Burgerlijk Armbestuur de zaak in handen nam, kwam men tot eenig resultaat. Op zijn Engelsch roepen wij: hear! hear! — immers, treffend komt die ondervinding overeen met wat hier in ons Vaderland geschied is bij verschillende pogingen tot centralisatie.

In Dresden dan riep in 1882 de voorzitter van het Gemeentelijk Armbestuur de voorzitters of vertegenwoordigers van alle vereenigingen samen; 71 corporatiën beantwoordden aan die roepstem. Men kwam in *één* vergadering tot een zeer gewenscht resultaat. Uitgaande van de grondgedachte, dat, met inachtneming van de zelfstandigheid van elke vereeniging, samenwerking dringend noodig was, besloot men, dat de vereenigingen zich verbinden zouden

om niet meer onderstand, in welken vorm ook, te verleenen, zonder vooraf het Gemeentelijk Armbestuur te hebben geraadpleegd over het onderstands-domicilie, de vroegere of nog loopende bedelingen, de moreele verdienste der gezinnen, enz. Tevens zou dan het Gemeentelijk Armbestuur adviseeren of bedeling raadzaam was ja dan neen.

Wanneer de redenen van het advies tot weigering waren, dat de vragers hun onderstands-domicilie niet in Dresden hadden, dan werd dit advies onbepaald opgevolgd; was de reden der weigering eene andere, dan zou men zoo mogelijk het advies volgen. De vereenigingen verbonden zich om elke maand opgave te doen van al de door haar gedane ondersteuning, in welken vorm ook.

Het Stedelijk Armbestuur wees een bepaald ambtenaar aan, wien de speciale zorg is opgedragen om een centraal register aan te leggen en in orde te houden en om de bovenomschreven regeling voortdurend in werking te houden. Het doel, dat men zich hiermee voorstelde, was om de bedelarij te bestrijden, dubbelgeven te voorkomen en de onwaardigen uit te sluiten. Een der krachtigste middelen vormde het centraal register. Het streven bij de inrichting van zulk een register moet zijn om in zoo ruim mogelijke mate inlichtingen in te winnen, en om tot een zoo practisch mogelijke schikking te komen, die vooral de gelegenheid geeft om spoedig te vinden wat men zoekt.

In 1888 riep de voorzitter van het Stedel. Armbestuur weder de vertegenwoordigers van diakonieën en vereenigingen bijeen, om gezamenlijk te spreken over de bereikte resultaten. Het centraal bureau met zijn centrale registers had, zoo kon men constateeren, meer en meer het vertrouwen gewonnen; alleen van de zijde der liefdadige particulieren vond men weinig medewerking.

Vatten wij thans samen, wat Dresden ons heeft kunnen leeren, dan zien wij, dat de hoofdtrek was samenwerking, voortkomende uit de innig gevoelde behoefte, dat organisatie noodig en onontbeerlijk is. Bewonderden wij in Elberfeld de uitstekende regeling van geïndividualiseerde armverzorging, gepaard aan centralisatie, die mogelijk gemaakt werd door locale toestanden, in Dresden zien wij een zich krachtig, breed ontvouwende particuliere armverzorging, die uit eigen overtuiging samenwerking zoekt, maar eerst daartoe kan komen, wanneer de burgerlijke armverzorging leidend optreedt.

Niettegenstaande die samenwerking blijft de zelfstandigheid der diakonieën en vereenigingen bewaard en ongeschonden.

Zal men in ons Vaderland, tot die samenwerking komen uit eigen kracht, uit eigen wil? De verwachting kan niet gunstig zijn; immers, de pogingen, die reeds aangewend zijn, hebben een zeer gering resultaat opgeleverd.

Een der berichtgevers uit Amsterdam aan de Nieuwe Rotterdamsche Courant, schreef eens dat de eigenaardige Nederlandsche volksaard een bezwaar was tegen vrijwillige samenwerking. Dit is zeer juist — wanneer een Nederlander in het buitenland andere Nederlanders ontmoet, dan is zijn eerste gevoel zeer zeker niet vreugde, maar veeleer een aan achterdocht grenzende gewaarwording. Is die mijnheer misschien ook kruidenier, ik ben rijksambtenaar? zoo vraagt hij zich af; is mijnheer misschien ook liberaal, ik ben zeer behoudend, zoo denkt hij. Zoo gaat het ook op het gebied der armverzorging. Wat niet wordt bedorven door politieke en fatsoenlijkheidsideeën, ontsieren onze cōterie en „clan“-geest, benevens onze ingewortelde vooroordeelen.

Beter dan wetten bij deelen, reglementen bij folianten, zou een gemeenschappelijk, ernstig gevoel van solidariteit en van een samenwerkende daad en wil zijn.

De kerkelijke diakonieën stellen zich nog op een ander standpunt, maar wanneer zij inzagen, dat haar onafhankelijkheid nooit kan en mag aangetast worden, dat haar godsdienstige zorg voor de behoeftigen volkomen zich kan ontwikkelen, al sluiten zij zich eng aan elkander aan, dan zouden ook zij zeer zeker toestemmen, dat dit gemeenschappelijke optreden noodig en onontbeerlijk is. Bodelschwing, wiens landbouw-koloniën men in ons vaderland wil navolgen, schreef eens: „op het gebied der armverzorging zijn er „noch Joden, noch Grieken, noch Protestanten, noch Katholieken; „op dat gebied zijn er alleen kinderen van God, die voor elkander „willen barmhartig zijn.”

Voor wij Dresden verlaten één opmerking. Men pleegt de veelheid van philanthropische vereenigingen te wraken. Die veelheid is een voordeel en geen nadeel, zoo meenen wij; tal van ernstige mannen en vrouwen wijden hun zorg, menigmaal hun leven aan ongelukkigen, die onder alle soorten ellende gebukt gaan. Speciale personen en vereenigingen bestrijden speciale vormen van armoede

en ziekte. Maar wat schaadt is niet de veelheid, maar wel het gemis van eenheid.

In een leger zal niemand aanmerking maken op het aantal strijdvaardige mannen en op de velerlei soorten regimenten te voet en te paard, met kanonnen en geweren, maar wel zal men klagen wanneer alles dooreen draaft, wanneer er twintig generaals zijn in plaats van één leidende en denkende kracht. In dat geval zal de vijand meer en meer veld winnen, en terwijl de generaals in de veldheerstent kibbelen, zal alles, wat men wilde bereiken, verloren gaan en — om op ons terrein terug te komen, zal meer en meer de armverzorging van ons land en onze stad niet berekend blijken voor haar overweldigend zware taak en voor haar maatschappelijken plicht in onze dagen.

III.

DE NEDERLANDSCHE ARMENWET.

Voordat wij overgaan tot het schetsen der bepaald Protestantsche liefdadigheid, wenschen wij een oogenblik de aandacht te vragen voor onze Armenwet. Zij is het immers, die aangeeft de grondvesten waarop de diakonale armenzorg gebouwd is, en die haar de grenzen stelt.

Wij zagen in de Duitsche wetten, dat de kenmerken eener armenwetgeving de antwoorden zijn, die men op de volgende vragen kan geven:

1. In hoeverre de arme recht op ondersteuning heeft, d. w. z. in hoever de Staat verplicht is hem te ondersteunen?
2. In hoeverre de Staat of zijn organen zelf ondersteunt of deze zorg overlaat aan de kerkelijke of particuliere vereenigingen?
3. In hoeverre de Staat ingrijpt in het beheer en de zelfstandigheid dier vereenigingen en in hoeverre hij samenwerking bevordert en liefdadige instellingen subsidieert?
4. Hoe het onderstands-domicilie geregeld is?
5. Wie de kosten draagt voor de armverzorging?

Onze armenwet van 1854, gewijzigd in 1870, geeft op die vragen de volgende antwoorden: In Nederland heeft de arme nooit *recht* op onderstand. In de uit de wet voortgevloeide verordening op het burgerlijk armbestuur van 's Gravenhage staat: „Het burgerlijk

„armbestuur is bevoegd, doch in geenen deele verplicht tot het „verleenen van onderstand.”

Wat de tweede vraag aangaat, geven artt. 20 en 21 een duidelijk en categorisch antwoord:

„De ondersteuning der armen wordt overgelaten aan kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid.” Geen burgerlijk armbestuur mag onderstand verleenen, dan na zich, voor zooveel mogelijk, te hebben verzekerd, dat de armen dien niet van kerkelijke of bijzondere instellingen kunnen erlangen en dan bij volstrekte onvermijdelijkheid.”

Dit is de hoofdgedachte der wet en het palladium van geheel onze Nederlandsche armenwetgeving.

Wat is echter het volstrekt onvermijdelijke? Het best wordt het omschreven aldus: „wanneer er behoefte is aan het hoognoodige, „hetzij tot behoud van het individu, hetzij tot voorkoming, dat „het bij onthouding van ondersteuning de maatschappelijke orde „stoort.”

De derde vraag, wat de verhouding is van den Staat en de gemeente tot de kerkelijke en particuliere vereenigingen, is aldus te beantwoorden:

De wet noemt instellingen van weldadigheid die, welke voortdurend de armverzorging in of buiten de gestichten ten doel hebben.

Instellingen, die alleen armoede *voorkomen*, worden niet er onder gerekend.

In drie hoofdrubrieken zijn die instellingen te verdeelen: A. die welke door de burgerlijke overheid worden geregeld of van harentwege bestuurd; B. die worden geregeld en bestuurd door de kerkelijke gemeente of door bijzondere vereenigingen; C. die worden beheerd of geregeld door de burgerlijke overheid gezamenlijk met een kerkelijke of bijzondere vereeniging.

De zorg voor armen vanwege de burgerlijke gemeente is hier in 's-Gravenhage in handen van een zelfstandige gemeente-instelling: het Burgerlijk Armbestuur. De banden, die de gemeente binden aan de kerkelijke en bijzondere vereenigingen, zijn de volgende: Alle zijn zij verplicht eens in het jaar opgave te doen van het aantal bedeelden, van het beloop der uitgaven voor beheer en onderstand, en van dat hunner collecten.

Tevens zijn de genoemde vereenigingen verplicht om aan de

gemeente, op aanvraag van het armbestuur, op te geven of een arme, die zich bij een burgerlijk armbestuur aangemeld heeft, van haar (de kerkelijke en bijzondere liefdadigheidsverenigingen) onderstand kan erlangen.

De gemeente mag na besluit door den Gemeenteraad subsidiëren een kerkelijke of bijzondere vereeniging, mits uit de boeken bewezen is de noodzakelijkheid, mits verder zij, wier bijdragen uit den aard der instelling kunnen worden verwacht, op een billijke wijze hebben bijgedragen, en ten slotte mits het bestuur naar zijn vermogen voldoet aan zijn verplichtingen.

In 1854 reeds bedankte het Ned. Herv. armbestuur in deze stad voor de subsidie.

De eenige band van het Gemeentelijk armbestuur met de kerkelijke en particuliere liefdadigheid is dus het vragen van gegevens en het vragen van inlichtingen, om de toepassing der straks meegedeelde artikelen 20 en 21 mogelijk te maken.

Wat het onderstandsdomicilie aangaat, geldt in ons vaderland de bepaling, dat men armlastig is, waar men zich bevindt, wanneer de armoede aanvangt. Wanneer b.v. een Rotterdamsch werkman hier werk zoekt en voor drie weken vindt, maar dan tot armoede komt, dan moet het burgerlijk armbestuur alhier hem ondersteunen.

De kosten worden bestreden door de gemeente, na telken jare op de begroting te zijn gebracht en door den Gemeenteraad te zijn goedgekeurd.

IV.

DE DIAKONIE DER NEDERLANDSCH HERVORMDE GEMEENTE.

Wij komen thans tot de diakonie der Nederlandsch Hervormde Gemeente in 's Gravenhage.

Er was een tijd, dat er in onze goede stad maar één armverzorgende corporatie was; deze werd ondersteund en gesubsidieerd door de burgerlijke gemeente, ja had zelfs het recht om een armenbelasting te heffen: vier stuivers voor ieder anker wijn, een stuiver van elke stoop brandewijn, 16 stuivers van elken zak tarwe

enz. Die éene diakonie was die der Nederduitsch Hervormde Gemeente, die alle armen der stad bedeede.

In 1770 echter werd er een scheiding gemaakt; in dat jaar trad de diakonie der Nederduitsch Hervormde Gemeente zelfstandig op, ze zou voortaan alleen zoodanige subjecten bedeele, dewelke lidmaten van den Gereformeerden Godsdienst zijn, benevens derzelver kinderen, beneden de achttien jaar. De andere armen waren de zoogenaamde Heilige Geest of Huiszittende armen: voor hen zorgde de burgerlijke gemeente.

De inkomsten werden tusschen deze beide corporatiën verdeeld, subsidie werd thans niet meer gegeven.

In 1797 vangt weder een nieuwe periode der geschiedenis aan; toen werd niet meer de helft der inkomsten aan de diakonie gegeven, daar de Nederduitsch Hervormde kerk opgehouden had heerschende of bevoorrechte kerk te zijn. In 1799 vroeg en verkreeg zij met de andere diakonieën gezamenlijk een deel der inkomsten. Na 1817 genoot zij eene subsidie der burgerlijke gemeente van ongeveer f 18.000. In 1855 ving weder een nieuw tijdperk aan, waaronder wij thans nog leven.

Daar de nieuwe armenwet het geven der subsidiën bemoeilijkte, kreeg de Ned. Herv. Diaconie, die f 24.000 ongeveer vroeg, slechts f 14.880. Toen meende zij voor die gekortwiekte subsidie te moeten bedanken. Verschillende redenen worden daarvoor aangegeven; een der zwaarst wegende was de volgende: de ondervinding had geleerd, dat jaar in jaar uit de collecten afnamen en de oorzaak dier mindere inkomsten was juist die gemeente-subsidie; voor een deel rekenden de leden van de Kerk er op, voor een deel ook waren zij in principe afkeerig van de afhankelijkheid, die een gevolg was dier subsidie.

Op 18 Januari 1855 treedt dus de Diaconie der Nederlandsch Hervormde Kerk volkomen zelfstandig op. Ze rangschikt zich onder de instellingen, bedoeld in art. 2, sub b der armenwet en oefent de weldadigheid der Ned. Herv. Kerk uit; de daarvoor noodige sommen worden verstrekt door de renten der kapitalen en de ontvangsten uit collecten enz. Haar grondwet vormt het synodaal reglement, aangevuld door het reglement van diakenen. Het synodaal reglement noemt de diakonieën instellingen van weldadigheid van zuiver kerkelijken aard, bestemd om de armen der gemeente met hulp en

ondersteuning tegemoet te komen. De diakenen moeten trachten de door hen verleende zorg voor de stoffelijke belangen dienstbaar te maken ter bevordering van den geestelijken welstand der behoeftigen. Ze moeten allereerst zorgen voor de lidmaten der gemeente en hun kinderen. Geen arme heeft recht op bedeeling, de kerkelijke verzorging der armen is vrije, ongedwongen liefdadigheid.

Langs welke wegen wordt nu in onze stad naar de vervulling van die taak gestreefd?

De zorg is toevertrouwd aan 17 diakenen voor de armen buiten de gestichten, 6 regenten der gestichten, benevens een grootboekhouder en een advocaat-diaken. Deze diakenen vergaderen geregeld om de drie weken. Daar de gestichten thans geen onderwerp van ons onderzoek uitmaken, zij dus geconstateerd, dat 19 diakenen zich aan de zorg der armen wijden.

De advocaat-diaken leidt de geheele werkzaamheid der diakenen, de grootboekhouder houdt de financieele administratie, ieder der diakenen heeft een armenkwartier (terloops zij vermeld, dat dit niet hetzelfde is als een predikantenwijk; deze kwartier-indeeling klopt ook niet met de burgerlijke wijk-indeeling en is in het geheel zeer verouderd, door de enorme uitbreiding der stad in de laatste jaren.)

Wanneer nu een arme wil in aanmerking komen voor ondersteuning, dan wendt hij zich tot den diaken van zijn kwartier. Deze onderzoekt eerst alleen de aanvraag en mag dan in zeer nijpenden nood ondersteunen, vervolgens gaat hij nogmaals met een zijner mede-diakenen het gezin bezoeken. In den laatsten tijd is ook nog de volgende maatregel vigeerend: wanneer de diaken meent voor meer dan f 1,50 per week voor een alleenlopend persoon of voor f 2 voor twee of meer personen te moeten bedeele, dan wordt een commissie van advies belast met een nog nader onderzoek, welke commissie bestaat uit den advocaat-diaken met een der andere diakenen. Nagegaan wordt hoe lang de aanvrager lid der gemeente is, vereischt is een lidmaatschap der Ned. Herv. kerk van 2 jaar, waarvan de arme 1 jaar in 's Gravenhage moet zijn ingeschreven, zoo mogelijk wordt er gelet op deelneming aan ziekenfondsen enz.

In groote trekken is dit het schema van de wijze, waarop de diakonie werkt. Wij signaleeren in het voorbijgaan het streven om niet te bedeele voor dat een zeer ernstig onderzoek ingesteld is

en of de bedeeeling niet te hoog worden zal en tevens constateeren wij, dat de giften niet worden gegeven door de diakenen in de huizen der arme gezinnen, maar worden afgehaald. Over een en ander hopen wij echter nog nader te spreken. Thans de volgende cijfers:

In 1881 tijd. bed.	138 gez.,	blijv.	852,	totaal	990
" 1885 "	" 488 "	" "	959 "	"	1447
" 1890 "	" 1032 "	" "	955 "	"	1946
" 1892 "	" 931 "	" "	1015 "	"	1946

Onder de gezinnen worden ook gerekend de alleenlopende personen, die onderstand genieten.

	in geld.	in natura.
In 1881 bedeed f	38.537,65,	f 11.779,56 $\frac{1}{2}$
" 1885 "	- 45.775,61 $\frac{1}{2}$,	- 10.382,79
" 1890 "	- 57.206,83,	- 13.050,33
" 1892 "	- 55.736,79,	- 10.163,36 $\frac{1}{2}$

Als giften in natura wordt brood gegeven, en naarmate bijzondere geschenken dit mogelijk maken, ook giften in grutterswaren, spek, reusel enz.

In 1892 werd uit de gewone diakoniefondsen gegeven aan brood voor f 5927,71 $\frac{1}{2}$, aan ligging en kleeding f 1210,88, aan brandstof f 1090,27. Als extra-uitdeelingen reikte men dan ingekomen geschenken uit, voor extra-brood b.v. f 200, voor grutterswaren f 1041,35.

Uit deze cijfers zien wij, dat ook de armoede in de Nederl. Herv. Gemeente toegenomen is sinds 1886, maar twee feiten verdienen de aandacht.

Vooreerst schijnt het vreemd, dat, niettegenstaande het aantal bedeeden in 1881 was 990 en in 1892 1946, de uitgegeven som voor bedeeeling in natura is afgenomen.

Wat is daarvan de reden? Voor alles de volgende: meer en meer overtuigden diakenen zich, dat de armen in onze stad vrij wel den kost kunnen vinden, maar dat de steeds blijvende behoefte was het geld voor huishuur en eventueel voor ziekenbussen.

In verband met algemeene toestanden onzer stad, is dit een feit van beteekenis. Immers het bewijst, dat de armenkaartjes-uitdeelingen, de spijsinrichting en het kosteloos koffie en brood de zorgen

der diakonieën verlichten; of die armenkaartjes en het koffie en brood altijd de armen voeden, die het meest armoede lijden, is een vraag, die wij voorloopig onbeantwoord laten.

Thans nog eenige cijfers, die ons een nog juister blik op de armoede in onze gemeente gunnen. De norm der bedeeeling is in geld voor een alleenlopend persoon *f* 1,50 per week, voor gezinnen van meer personen meest *f* 2, soms meer. Nu werden op 31 December 1891 bedeed 116 personen of gezinnen voor *f* 1,50 en minder, 404 voor een bedrag van *f* 1,50 tot *f* 2, 276 voor een bedrag tusschen *f* 2 en *f* 3, 47 voor een bedrag tusschen *f* 3 en *f* 4, 15 boven de vier gulden.

Uit deze cijfers ziet men, dat de ondersteuning, verleend door de diakonie der Ned. Herv. gemeente, niets anders is en wil zijn dan een leniging van den bestaanden nood, een tegemoetkoming bij onvermijdelijke uitgaven; het reglement wettigt niet het geven van voorschotten, bij uitzondering stellen de diakenen zich borg voor leeningen; van voorkoming van armoede is dus weinig of geen sprake.

Wat den ouderdom der bedeeden aangaat, waren er in 1892 vast bedeed 117 beneden de 50, 142 van 50 tot 60 en 602 boven de 60. Deze cijfers doen zien, dat het grootste deel der bedeeden zijn oude lieden. Men zal dus bij de beoordeeling der werkzaamheid dit feit op den voorgrond moeten stellen; er zij echter geconstateerd, dat wij hier alleen van vast bedeeden spreken.

Ten slotte nog de volgende reeks cijfers: In 1892 werden er tijdelijk bedeed gedurende minstens 3 maanden 282 hoofden van gezinnen (die hadden te zamen 935 vrouwen en kinderen); 116 alleenlopende personen werden bedeed voor minstens drie maanden. Voor minder dan drie maanden werden 144 alleenlopende personen bedeed en 389 hoofden van gezinnen met 1221 vrouwen en kinderen. Wat die cijfers ons zeggen, behoeft nauwelijks in woorden weergegeven. Van belang is het om even na te gaan hoe zeer sterk juist deze rubrieken toegenomen zijn in den loop der tijden. De tijdelijk bedeeden geven veel juister den stand der armoede aan dan de vast bedeeden; immers vast bedeeden, ouden, zieken en zwakken, zullen er altijd zijn, hoe gunstig ook de oeconomische verhoudingen zijn.

In 1875 v. 3 md. bed.	68,	voor korter	122
" 1880 " " " "	54,	" "	148
" 1886 " " " "	281,	" "	379
" 1890 " " " "	347,	" "	685
" 1891 " " " "	411,	" "	543
" 1892 " " " "	398,	" "	533

Opmerking in den arbeid der Ned. Herv. Diakonie verdienen nog de zg. „schamele armen”. Dit zijn personen, die het eens beter hadden, maar langzamerhand achteruitgegaan zijn, en nu in den hoogsten drang der omstandigheden bedeeling noodig hebben; men brengt hen, en zeer terecht, onder een afzonderlijke rubriek; zij ontvangen het geld direct van den grootboekhouder; in 1891 werd daaraan f 1500,10 uitgegeven.

Ten slotte zij nog vermeld Om-en-Bij. Deze zonderlinge, eenigszins raadselachtige naam wordt gegeven aan een blok huizen in den omtrek van het Oude Mannen- en Vrouwenhuis der Ned. Herv. Gemeente. Vroeger werden die kosteloos aan de „braafste” bedeelden afgestaan (van 1840 af), maar in 1868 moest men er toe overgaan deze woningen te verhuren. Wat toch was het geval? De vaste bedeeling in den vorm van vrije woning werkte uiterst demoraliseerend; alle energie, alle streven, om in eigen onderhoud te voorzien, werd verlamd; men moest bij de vrije woning in geld gaan bedeelen; de bewoners van „Om-en-Bij” vormden een bedeelde kolonie, waar men zich niet voor zijn bureu behoefde te schamen, dat men bedeelde was; „trekken” en „veel trekken”, ziedaar het algemeen streven. Een mooi voorbeeld, hoe uiterst bedenkelijk geregelde bedeeling is! Na 1868 werden de woningen verhuurd voor lagen huurprijs aan de leden der gemeente, de huur bedroeg f 10.050,75 daarenboven voor acht woningen aan den Z.-Buitensingel f 4311,57). Enkele gezinnen zijn door tusschenkomst der diakenen geplaatst in de *Maatschappij van Weldadigheid*.

Wat zijn nu de conclusiën, die wij in groote trekken uit dit overzicht verkrijgen? Vooreerst herhalen wij, dat de ondersteuning, verleend door de diakonie, is: bedeeling in den meest engen zin des woords; verder dat het aantal armen, vooral dat der tijdelijk te bedeelen personen, aanmerkelijk is toegenomen; en ten slotte, dat men met zeer veel omzichtigheid te werk gaat, voordat men tot bedeeling overgaat. Een der hoofdredenen dier omzichtig-

heid, die tot groote zuinigheid leidt, is wel het achteruitgaan der inkomsten. Een overzicht dier inkomsten vinde ten slotte hier zijn plaats. Voorop zij gezet, dat gestichten en armen een gemeenschappelijke administratie hebben, dat dus een aanmerkelijk deel der inkomsten in de kas der gestichten moet worden gestort. Of deze administratieve verhouding wenschelijk is, wij gelooven het niet.

De inkomsten bestaan uit de vaste inkomsten (dat zijn de renten der kapitalen enz.) en de losse inkomsten, collecten enz.) Onder de vaste inkomsten nemen de voornaamste plaats in de renten der kapitalen, in 1892 tot een bedrag van f 34.864,58. Onder de losse inkomsten verdienen vermelding de collecten, giften enz., in 1893 tot een bedrag van f 1107,62.

Het eindresultaat der rekening van 1891 was een tekort van f 12.677,10 op 1 Januari 1892. Het tekort op 1 Januari 1893 bedraagt f 16.312 98.

't Zou ver boven onze bevoegdheid en kennis der diakonale toestanden gaan om te zeggen, waaraan dit te kort toe te schrijven. Slechts ter loops zij een feit geconstateerd: men pleegt wel eens te beweren, dat de inkomsten der diakonieën dalen; dit is in 's Gravenhage onjuist. Hoewel wij reeds te veel cijfers hebben gegeven, nog één reeks om 't bovengenoemde feit toe te lichten.

	In 1881	In 1892
Opbrengst kerkcollecten	f 13.725,91	f 14.707,14 ⁵
„ schaalcollecten	- 4961,48 ⁵	- 4994,87 ⁵
„ v. d. winterinschrijving. . . .	- 23.006,14	- 27.862,75
„ van de giften	- 4791,00	- 6088,99
De rente van kapitalen	- 32.790,63 ⁵	- 34.864,58

Vermindering der verschillende posten is er dus niet, maar wel te geringe aanwas, in verhouding der klimmende behoeften.

Moet men nu deze wanverhouding doen veranderen door bezuinigen, of moet men een anderen weg zoeken?

Wanneer het eenige streven zijn zal en zijn moet om de „Rekening” te doen sluiten, is bezuiniging het middel; wanneer men echter ernstig tot een verbeterde armverzorging zal willen komen, dan zullen ook hier de vragen moeten worden gesteld en beantwoord: in hoeverre tracht men te komen tot individualiseering van elk geval op zichzelf, in hoeverre tracht men voortdurend en

afdoende de armoede te lenigen; ten slotte in hoeverre werkt men samen met andere philanthropische krachten in en buiten de Hervormde kerk?

In de synodale en andere reglementen staan, wat de eerste vraag aangaat, zeer goede wenken. Diakenen immers hebben te zorgen, *zoover zij kunnen*, voor de verstandelijke, zedelijke en godsdienstige belangen der bedeelden; zij dienen met hulp, raad en vertroosting; zij bevorderen de werkzaamheid; zij zorgen, dat de ondersteuning niet brengt tot luiheid of onmatigheid, noch tot eenige roekeloosheid.

Zeër mooie en verstandige raadgevingen worden ten beste gegeven in de nu en dan vanwege de diakonie of haar leiders uitgegeven geschriften. In de in ouden tijd verschenen verslagen, b.v. van 1855 tot 1856 wordt uitstekend en helder uiteengezet het verderfelijke eener ondoordachte bedeeeling. „Voor elk gezin van valiede personen is bedeeeling een ramp; de veerkracht, het eergevoel gaan verloren, zoodra de arbeider niet meer door eigen vlijt zijn brood verdient; geen val is dieper dan van een ambachtsman, die bedeed wordt.”

Mr. Beelaerts zegt in zijn geschriftje: „Elk gezin is een wereld op zichzelf; te onbedacht generaliseeren heeft ook aan de armenzorg veel kwaad berokkend; goede uitkomsten zijn slechts van verstandig individualiseeren te wachten.”

Is er echter, zooals de toestand nu is, mogelijkheid om te individualiseeren; heeft het „zoover zij” (de diakenen) „kunnen” van het Synodaal reglement niet een eenigszins ironische beteekenis in onze groote steden althans.

Wij zagen, dat er zeventien diakenen (behalve de grootboekhouder en advokaat) werkzaam zijn voor 17 kwartieren.

Te zamen waren er in onze stad te verzorgen 1015 vast bedeelden; naar verhouding der bevolktheid en armentoestanden der kwartieren varieert het aantal in elk kwartier van 39 tot 85 per diaken; daarbij zijn op te tellen de gezinnen, die tijdelijk worden bedeed, d. i. per jaar en per kwartier ongeveer 54 gezinnen. Wanneer wij dus aannemen, dat het aantal gezinnen, dat elk diaken te verzorgen heeft, op een gegeven tijd ongeveer 70 à 80 door elkander bedraagt, dan is onze rekening niet te hoog. Wij herinneren er aan, dat in Elberfeld en Dresden elke armverzor-

ger 5 à 6 gezinnen verzorgt. Erkend moet worden, dat velen der vast bedeelden niet voortdurende zorg vereischen, maar dan toch nog blijven de tijdelijk bedeelden; en wie zijn die tijdelijk bedeelden? Werklieden zonder werk, gezinnen, die door ziekte of tegenspoed achteruitgegaan zijn, personen, bij wie allerlei invloeden de werkkraft verlamd hebben, zorgeloozen en ongelukkigen. In één woord een categorie personen, waar een aalmoes zonder den bijkomenden raad eerder het kwaad vermeedert, dan het wegneemt. Een diaken moet zich in het groot aantal gezinnen, wier zorg hem opgedragen is, volkomen inwerken; hij moet elke aanvraag onderzoeken; hij moet doordringen in hun leven, in hun geheele bestaan; hij moet weten te vinden de nog in de gezinnen sluimerende kracht; hij moet weten te begrijpen de redenen der verarming. Zoo terecht zegt mr. Beelaerts: „Het is onmogelijk de toestanden der behoeftigen met juistheid te beoordeelen en te weten welke hulp er noodig is, voordat men de vraag beantwoord heeft: hoe werden zij, wie zij geworden zijn?”

Hoe zal een meest in drukke maatschappelijke zaken werkzame diaken dit kunnen nagaan? Nemen wij eens aan, dat hij er in geslaagd is om de omstandigheden der gezinnen volkomen te leeren kennen, hoe zal hij dan, nadat de bedeeling is toegestaan, kunnen nagaan of de ondersteuning werkelijk het gezin reddend ter hulpe komt? Wanneer hij redeneert: die menschen zijn toch arm, wij zullen ze dus maar bedeele, en dan week in week uit de aalmoes geeft, dan kan hij toch inderdaad niet verzorger der armen worden genoemd. Hij deelt, wij zagen het, de giften niet in de gezinnen uit, maar bij zich aan huis; alleen nu en dan bezoekt hij de gezinnen — maar wij vergaten haast de hem ter zijde staande zg. kwartiervrouwen!

Of er een zonderlinger vorm van armverzorging is, dan die beedeelingen door de kwartiervrouwen, wij twijfelen er aan.

Het zijn gesalarieerde (vroeger waren het bedeelde) personen. Haar salaris echter is een gewijzigde bedeeling; zij staan dus ongeveer gelijk met hen, aan wie zij de giften geven en over wie zij een soort contrôle hebben.

Wij zullen er weinig behoeven bij te voegen om te durven constateeren, dat van een ernstig individualiseerende armverzorging, ook bij den besten wil der diakenen, geen sprake is en

kan zijn. Er wordt bedeed, er wordt gezorgd dat er niet te veel bedeed wordt, men weert bedrog, tracht het tekort te vermindereu — meer niet!

Is er dan misschien in de richting van samenwerking een ernstig pogen, is er een enge aansluiting met de predikanten, met wijk-vereenigingen, met de andere diakoniëen en liefdadige corporatiën? In den laatsten tijd schijnt er inderdaad in deze richting eenige, hoewel zeer geringe verbetering te zijn gekomen; maar van een eng verbonden arbeid der diakonie, der predikanten, der wijkvereenigingen, is nog geen spoor te bekennen.

Men arbeidt *naast* elkander, *niet met* elkander, hoewel één gedachte, één principe, één Geloof deze verschillende machten zou moeten en kunnen binden. Individueel wordt er in dien geest wel wat gedaan, maar een systematisch voorbereid plan is er niet. Dat de verbinding met de andere diakoniëen en andere particuliere vereenigingen, met het burgerlijk armbestuur, nog een zeer losse is, behoeft nauwelijks te worden geconstateerd. Persoonlijke stappen worden hier en daar gedaan, maar ook hier *geen* grondgedachte, *geen* gemeenschappelijke wil.

Zeer terecht zou men ons verwijten kunnen: „ge breekt af, maar ge bouwt volstrekt niet op”. Vergun ons een poging tot opbouw. Vooreerst dan een woord waarom juist geen corporatie meer geroepen is tot een individualiseerende, de gezinnen hervormende armverzorging dan de diakonie. Ze heeft boven andere niet kerkelijke vereenigingen middelen om niet alleen den materieelen, maar ook den moreelen nood te bestrijden en te overwinnen. De kracht van den godsdienst, de kracht van den daarop gegrondvesten moreelen invloed zijn haar macht. Maar — zoo zal men allicht vragen — zou die macht niet doen ontstaan huichelarij, zich vroom voor doen enz.?

Zeer zeker zou dit waar zijn, wanneer men niet anders dan een zeker *Godsdienstvertoon* vraagt, wanneer men b. v. zooals vroeger een armenkerk inrichtte, waar de „kwartiertvrouwen” een zekere contrôle hadden. Wanneer men echter in elk gezin brengt de kracht, die men zelf put uit eigen Geloof en daaruit het kwaad, dat de gezinnen ten verderve voert, bestrijdt, dan zal men juist individualiseerend groote macht, grooten invloed kunnen hebben.

Er is meer; waarom de diakonale armverzorging geroepen is haar

wijze van werken te hervormen; juist in haar boezem zal men kunnen komen tot een zoo gewenschte samenwerking der zoo verschillende maatschappelijke standen. Door den inderdaad bestaanden band der kerkelijke gemeenschap worden personen van uiteenlopende maatschappelijke sferen bijeengebracht, die zich gezamenlijk zullen kunnen wijden met ondervinding, praktische en theoretische kennis aan één gemeenschappelijk doel.

Onwillekeurig zal men zeggen: dat is alles theorie, maar waar is de practijk? De groote lijnen eener hervormde armverzorging zijn in de Ned. Herv. Diakonie reeds getrokken.

De stad, zooals wij zagen, is nu verdeeld in 17 kwartieren; dit aantal kan ook voor een veranderd systeem tot basis dienen. Thans is in elk kwartier één diaken; men make dien eenen diaken tot voorzitter eener kwartier-commissie van sub-diakenen, bestaande uit een tien- tot vijftiental leden. Vooral zal er met de meeste omzichtigheid voor te zorgen zijn, dat men aan den president-diaken late alle hem thans in het kerkbestuur toekomende prerogatieven, anders zou elke hervormingspoging terstond stranden op de harde rots van reglementen.

Aan die kwartier-commissiën nu geve men de beslissing over de bedeeeling der tijdelijk bedeelden. Na onderzoek der sub-diakenen, twee aan twee, wordt de tijdelijke ondersteuning toegestaan, maar nooit voor langer dan voor zes weken. Men vergadere elke week, en geve aan die commissie verder het recht om aan de centrale diakenen vergaderingvoorstellen te doen aangaande vaste bedeeeling.

Men zal de beslissing tot vaste bedeeeling na grondig onderzoek en voorloopige tijdelijke bedeeeling moeten overlaten aan de centrale commissie; evenzoo zal men aan die centrale commissie overlaten moeten de bepalingen van het bedrag, dat de sub-commissiën per 3 maanden uitgeven kunnen aan tijdelijke bedeeeling. Zoolang men geen zekerheid van inkomsten heeft, zal men met omzichtigheid de decentralisatie moeten toepassen; de vraag echter is het, of juist niet in den boezem der groote kerkelijke diakoniën, in steden als Den Haag, te komen was tot een zekerheid van inkomsten.

Als algemeene regel zou verder moeten gelden, dat de giften steeds in de gezinnen zelf moeten worden uitgereikt; de tijdelijke bedeelden zouden dus in ieder geval ééns per week worden be-

zoekt. Voor de vast bedeelden zou men gemakkelijk tot een administratieve regeling komen, maar ook voor hen zou een geregeld bezoek der sub-diakenen een vereischte zijn.

Dat door de toepassing van dit schema individualiseering zal bevorderd worden, behoeft nauwelijks betoog. Vanzelf zou het karakter eener algemeene minimum-bedeeling veranderen in een ondersteuning, meer zich baseerende op de grondige kennis van het „geval”; vanzelf zouden de diakenen in hun eigen kringen zoeken naar werk, naar borgstellingen bij leeningen enz. De uitbreiding van het aantal personen, dat zich wijden zou aan de armverzorging, zou uit den aard der zaak de samenwerking in de verschillende wijken bevorderen. Zij, die nu medewerken met de wijkverenigingen, zouden dan betrokken worden in den breeden diakonalen arbeid. Dat voor de samenwerking met gemeente, diakonieën en particuliere vereenigingen niet alleen deze hervorming voldoende zijn zal, spreekt vanzelf; maar eerst dan zou samenwerking heilzaam en uitstekend werken kunnen, wanneer de verschillende vereenigingen haar arbeid op breeder basis grondvestten.

Dat er bezwaren tegen deze hervorming zijn zullen, meer bezwaren zelfs, dan wij vermoeden kunnen, gelooven wij gaarne.

Twee bezwaren hooren wij reeds: Waar zullen wij de menschen vinden? waar het geld? Wat het eerste bezwaar aangaat, gelooven wij, dat het juist in een diakonie niet ernstig kan zijn; wanneer ergens, zal men juist daar de personen moeten vinden, die zich wijden willen en kunnen aan een goed begrepen armverzorging, die deze taak van Christelijke liefde op zich zullen willen nemen. Maar dan het geld?

Vooreerst gelooven wij niet dat de kosten zullen toenemen. Wanneer eens grondig werden onderzocht de werkelijke behoeften der tallooze vast bedeelden, wanneer men eens enkele dier vaste gedeelingen terugbracht tot winterbedeelingen, wanneer men eens meer en beter gebruikte de verschillende middelen en krachten, waardoor men in onze stad armoede kan lenigen en voorkomen, dan zou het cijfer der vaste gedeelingen ongetwijfeld dalen. Er is echter nog meer. Wanneer men in wijder kring bekend maakte den nood waarin men heeft te gemoet te komen, wanneer men kon doen doordringen de overtuiging, dat een minimum vaste gedeeling

geen ernstige armverzorging is, dan zouden zeker de giften meer vloeien; veel particulieren, die nu hun eigen liefdadigheidsdienst er op na houden, zouden, vertrouwende op een krachtig arbeidende diakonie, hun geld daaraan toevertrouwen.

Hervorming dus, niet angstige bezuiniging; hervorming in den geest van individualiseering en samenwerking zal naar onze overtuiging de weg zijn, dien de Nederl. Herv. diakonie op moet; daardoor zal zij niet alleen zichzelf baten, maar een grooten stoot geven aan de algemeene verbetering der armverzorgings-toestanden. Wanneer het zeer machtige en zeer rijke lichaam, dat zich noemt de diakonie der Nederl. Herv. Kerk voorgaat, wanneer zij voelt dat de tijden en de omstandigheden nu anders zijn dan in 1797 en 1854, wanneer zij begrijpt wat haar plicht, haar roeping en haar bestemming is dan zal zij een zegen zijn en blijven kunnen én voor de armen én voor geheel de maatschappij.

V.

DE WELDADIGHEID DER KLEINERE DIAKONIEËN.

Wij zullen in deze diakonieën tot goed begrip van het geheele verband dezer beschouwing nog een scheiding maken moeten. Vooreerst zullen wij verhalen van die vereenigingen, die te zamen verbonden zijn door de *algemeene armenvergadering*. Wij komen op dit lichaam nader terug, alleen zij thans vermeld, dat elf der kerkelijke liefdadigheidsvereenigingen naar dit lichaam haar afgevaardigden afzenden. Die elf kerkelijke vereenigingen dus vormen om zoo te zeggen de „officieele” armverzorging onzer stad, zij deelen in de gelden, die aan de Algemeene Armenvergadering worden gelegateerd. De groote Ned. Hervormde Diakonie bestudeerden wij reeds. Een overzicht der kleinere diakonieën volgt thans.

De *Luthersche* gemeente heeft een uitgebreid aantal armen te verzorgen; er zijn vrij veel gegoede leden der gemeente, maar toch is de zorg der vier diakenen een tamelijk zware en lang zitten zij soms op hun Dinsdag-avondvergaderingen te arbeiden in het belang der aan hun zorg toevertrouwde armen. Een afzonderlijk Regentencollege beheert het weeshuis.

Uit den aard der zaak kan een „kleine” diakonie haar armen meer naar de bestaande omstandigheden ondersteunen dan de grootere

lichamen dat doen; van ouder tot ouder kende men de gezinnen; men kan meer met de reglementen de hand lichten; zoo b. v. is de bepaalde gereglementeerde eisch, dat het hoofd van het gezin Luthersch zijn moet, verder dat men beneden de 50 jaren niet bedeeft, welnu in beide gevallen *il-y-a des accammodements avec la diaconie.*"

Men bedeeft in geld, in natura (kleedingstukken) en brandstoffen.

In 1881 tijd. bedeeft	18 blijvend	52 totaal	70
" 1885 " "	42	" 60	" 103
" 1890 " "	90	" 88	" 178
" 1891 " "	108	" 84	" 192
" 1892 " "	106	" 89	" 195

Het bedrag der bedeeft was :

	In giften, in natura
	In geld. Op andere wijze.
In 1881 f 8456,75	f 690,18 ⁵
" 1885 - 7891,79	- 1353,52 ⁵
" 1890 - 4308,21 ⁵	- 6312,84 ⁵
" 1891 - 4278,15	- 5524,19
" 1892 - 5704	- 6421,27 ⁵

Oppervlakkig beschouwd zouden deze cijfers eenige verwondering kunnen wekken: hoe is b. v. de bedeeft in natura in 1890 plotseling gerezen tot f 6312,84⁵? De reden daarvan is dat voor de jaren 1890, 1891, 1892 er bij gevoegd werd de som, die door de diaconie besteed is aan plaatsing van kinderen in het weeshuis. En in deze diaconie en de nader te bespreken Waalsche diaconie betaalt de diaconie aan de weeshuiskas een bepaalde som voor elken wees, die op haar kosten geplaatst wordt.

Wij vinden bij de *Remonstrantsche* Gemeente in 1881 20 gezinnen vast of tijdelijk bedeeft, 21 in 1885, 31 in 1890, 28 in 1891, 28 in 1892. De som der uitgaven was in:

In 1881 in geld f 611	in natura 82
" 1885 " " - 918	" " 163,50
" 1890 " " - 1373,60	" " 562,40
" 1891 " " - 1393,54	" " 451,70
" 1892 " " - 1468,95	" " 362,96

Drie armverzorgers zorgen voor dit kleine kuddeke; uit den aard

der zaak kan hier alles veel meer *en famille* gaan. 't Is met een kleine diakonie als met een klein volk: hoe minder er te bespreken en te vergaderen valt des te beter.

De Doopsgezinde Gemeente was tot 1881 verbonden met de Remonstrantsche Gemeente; in ouden tijd was er in onze stad een zelfstandige gemeente; deze is herleefd in 1881; in den tijd van rust beheerde de Leidsche gemeente het Doopsgezinde vermogen. Twee leden van het kerkbestuur nemen thans de zorg voor de armen waar; in 1885 werden 23 gezinnen verzorgd, in 1890 even zooveel, in 1891 24, in 1892 26. Aan geld is in 1885 *f* 477,50 uitgegeven, in 1890 *f* 1205,95, in 1891 *f* 1169,49^s, in 1892 *f* 1236,02. Bovendien werd er in '92 *f* 30 aan kaarten voor etenswaren uitgegeven en *f* 24,80 aan brandstoffen.

Het aantal bedeelden der Duitsch Evangelische Gemeente is vrij aanzienlijk, vooral dat der tijdelijk verzorgden. De armen dezer gemeente zijn voor een deel passanten, Duitschers, die het Germaansche Vaderland hebben verlaten, om in ons *steinreich* Holland werk en verdienste te vinden. Helaas is dikwijls noch werk noch geld te vinden en de Duitsche diakonie moet de zorg opnemen.

In 1881 tijd. bedeeld 96 blijvend 23 totaal 119

"	1885	"	"	123	"	47	"	170
"	1890	"	"	123	"	19	"	142
"	1891	"	"	114	"	20	"	134
"	1892	"	"	165	"	25	"	190

Eigenaardig wordt het feit der talrijke doortrekkende Duitschers nog geïllustreerd door het aantal tijdelijk bedeelden, alleenlopende personen in 1881 76, in 1885 96, in 1890 90, in 1891 89, in 1892 124.

Uitgegeven werd:

In 1881	aan geld	1250,10	in natura	534,26
"	1885	"	"	1738,50
"	1890	"	"	1357,52
"	1891	"	"	1278,92
"	1892	"	"	2002,81
				475,70
				901,82
				928,76 ^s
				1068,80

Wij vragen thans uwe aandacht voor de ingewikkelde regeling van diakonale zorg eener in vorming en samenstelling zijnde gemeente. Wanneer men in de Gemeenteverslagen nagaat de lijst der kerkel. Liefdadigheids-vereeningen, vindt men daar vermeld de Christ.

Gereformeerde gemeente, afd. Wagenstraat en afd. Nobelstraat. Tot in Januari 1892 vormden deze beide kerken de zoogenaamde „Afgescheidenen”, maar na dien datum is er een verbinding tot stand gekomen der Christelijk Gereformeerden met zg. „Doleerenden”; samen vormen zij de Gereformeerde Kerken. Een deel echter der leden van de vroegere Chr. Gereformeerde Gemeente wenschte die samensmelting niet en vormde eene afzonderlijk gemeente.

Van het oogpunt der arverzorging zijn er thans nog drie diakonieën, I. de diakonie der Gereformeerde Kerk A (kerkgebouwen in de Nobelstraat en Wagenstraat); II. de diakonie der Gereformeerde Kerk B (kerkgebouwen op de Beestenmarkt en in de Bazarlaan, dit zijn de vroeger zg. Dolleerenden); III. de armverzorging der Christelijk Gereformeerde Kerk in de Snoekstraat.

Daar wij ons thans alleen bezighouden met de corporatiën, die vertegenwoordigers naar de Algem. Armenvergadering zenden, valt alleen de onder I genoemde diakonie binnen de grenzen dezer beschouwing, daar alleen zij vertegenwoordigers daarheen zendt.

Een twaalfstal diakenen dragen zorg voor de armen dezer gemeente; zij vergaderen elken Maandag en nemen als leiddraad voor hun arbeid § XXV van de kerkenordening, gesteld in de Nationale Synode der Gereformeerde kerken, te zamen geroepen binnen Dordrecht in de jaren 1618/19: „Der diakenen eigen ambt is de aalmoezen „en andere armengoederen naarstiglijk te verzamelen, en die ge- „trouwelijk en vlijtiglijk naar den eisch der behoeftigen... uit te „deelen, de benauwden te bezoeken en te vertroosten, en wel toe „te zien, dat de aalmoezen niet misbruikt worden.”

Wanneer de arme zich aanmeldt, wordt door twee diakenen een ernstig onderzoek ingesteld; bij de bedeeeling tracht men zoo vrijgevig mogelijk te zijn; wanneer men daartoe in staat is, strekt men die zelfs uit buiten den engen kring der gemeente. Men bedeeft voor ongeveer f3,30 à f2,50 per week; bij ziektegevallen worden er buitengewone ondersteuning in eieren, melk enz. toegestaan; men geeft geen bons, maar lijsten aan bepaalde leveranciers, waar de armen zich kunnen aanmelden.

De gezinnen worden, en dit geldt voor al de tot nu toe behandelde diakonieën, niet elke week bezocht, de giften worden niet in de huizen uitgereikt, maar worden meest afgehaald aan de kerkgebouwen; een der diakenen ziet of eens per week, of eens in de

veertien dagen de armen. Tevens worden er in alle kleine diakonieën met Kerstmis, met Paschen, met Nieuwjaar, met St. Nicolaas extra-uitdeelingen gehouden. In de Luthersche, Doopsgezinde en Gereformeerde Gemeente A. zijn Dames-Vereenigingen, die gemeenschap-pelijk met diakenen arbeiden; haar werkkring bespreken wij nader.

Om onze lezers niet aan cijfers te ontnemen: de volgende voor de gemeenten, waar wij ons thans mee bezighouden. Voor de jaren 1881, 1885, 1890 geven wij de cijfers ontleend aan de Gemeente-verslagen over de twee afdeelingen der Chr. Gereformeerde Gemeente. Die van 1891, een jaar van overgang, geven wij niet, over 1892 geven wij de cijfers der Gereformeerde Kerk A.

In '81	tijd.	bed.	47,	blijvend	70,	tot.	117
" '85	"	"	59,	"	79,	"	138
" '90	"	"	03,	"	84,	"	177

De Gereformeerde Gemeente A. bedeede tijdelijk in 1892 15 hoofden van gezinnen, blijvend 35, tot 50.

Uitgegeven werd aan geld.

In 1881	3308,35,	in natura	700
" 1885	4180,60,	"	618,75
" 1890	4474,42,	"	498,42

De diakonie der Gereformeerde Kerk A. gaf in 1892 voor de zorg der armen uit ongeveer f5600 (alles daaronder begrepen).

Vóordat wij afstappen van deze gemeente één citaat, ontleend aan de Kerkenordening van 1619. „De diakenen zullen, ter plaatse „waar Huiszittenmeesters of andere Aalmoezeniers zijn, van dezen „begeeren goede correspondentie met hen te willen houden, ten „einde de aalmoezen te beter uitgedeeld mogen worden „onder degenen die meest gebrek hebben.” Dit is een mooi woord drijvende tot samenwerking; mocht het allen bezielen, die in den jare 1893 in onze stad „Huiszittenmeesters” of „Aalmoezeniers” zijn.”

Thans komen wij tot de andere kleinere diakonieën.

Steller dezer schetsen heeft het voorrecht diaken te zijn van een der kleinere diakonieën: de Waalsche. Het zij hem vergund een door hem opgedane ondervinding mee te deelen, die eigenaardig de publieke opinie over de kleinere kerkelijke weldadigheid teekent. Hij becollecteert, eens per jaar, een wijk van 's Gravenhage; in een voorname en mooie straat werd hem onlangs aan drie huizen van zeer rijke, zeer ontwikkelde en zelfs „welden-

kende" stadgenooten het vriendelijk bescheid gegeven: „mijnheer doet er niet aan". Die heeren „doen er niet aan" uit principe. Wij laten in het midden of het niet voor den diaken en zijn verkleumde weesjongens, op een snerpand kouden winterdag deur aan deur de gaven vragen, beleefder was om al was het ook „een cent" in de bus te doen werpen. Eens zelfs zeide een goetdige oud-modelsche keukenmeid: „mijnheer doet er niet aan, maar ik..." en de gift klonk in de bus. Wij herhalen het, gaarne nemen wij aan, dat het geen schrielheid is, maar het is „principe". En dat principe is onjuist.

Wij nemen nu bij toeval de Waalsche diakonie, elke andere kleinere kerkelijke philanthropie zou men er voor in de plaats kunnen stellen. Elk kerkgenootschap heeft zijn armen, van ouder tot ouder, die zij niet kan en mag zonder hulp en steun laten. De Waalsche diakonie b. v. heeft vier groepen bedeelden, vooreerst de vastbedeelden, ouden van dagen en kinderen. Voor de kinderen worden na den dood der ouders de kosten van onderhoud in het weeshuis betaald. Voor de kinderen uit bedoelde gezinnen wordt een bepaalde som in de kas van het weeshuis gestort, per jaar, voor elk daar opgenomen kind. Helaas behooren ook tot deze groep enkele gezinnen, waar de hoofden valide personen zijn, maar die of door ongeluk of door schuld diep gezonken zijn.

Een tweede groep vormen de zoogenaamde *pauvres honteux*, vroeger dikwijls welgestelden, thans verarmd, geheel buiten eigen schuld. Haast zou mij de verleiding bekruipen om een voorbeeld te schetsen: een oud vrouwtje, op een bovenkamertje, mooie zuivere trekken nog, grijze haren langs een zeer zuiver gevormd gezicht, lange witte handen, die gekruist liggen op de tafel als ze in half Fransch en Hollandsch haar leven van werken en tobben, van vlug verdwenen geluk en langdurende armoede verhaalt.

Een derde groep vormen de gewone tijdelijk bedeelden, de vaste klanten van elken winter. Een vierde de *pauvres passants*, dat wil zeggen loslopende zwervelingen. Daar voor de verarmde Franschen de *Société de bienfaisance française* zorgt, is deze personengroep aanmerkelijk minder dan in de Duitsche Gemeente.

Voor de armen zorgen een achttal diakenen; tweemaal in de maand worden de giften en „kaarten" uitgereikt door een der daarvoor aangewezen diakenen. Het bedrag in geld is per week ongeveer

f 2 à 2,50, de kaarten zijn voor levensmiddelen. In den winter worden brandstoffen verstrekt.

De cijfers dezer diakonie zijn de volgende:

In '81	werden tijdel. bed.	9,	blijv.	71,	tot.	80
" '85	"	"	"	18,	"	44, " 61
" '90	"	"	"	33,	"	59. " 92
" '91	"	"	"	39,	"	54, " 93
" '93	"	"	"	20,	"	66, " 86

Hieronder zijn niet de op kosten der diakonie verpleegde kinderen begrepen.

Uitgegeven werd:

	aan geld	in natura of anders
In 1881	2770	6454,24 ^s
" 1885	3393,50	8374,92
" 1890	3863,05	7814,52
" 1891	4025,40	7814,51 ^s
" 1892	3832,94 ^s	6476,87

Onder de rubriek „in natura of anders” zijn opgenomen de kosten voor uitbesteding van weezen en halve weezen in het weeshuis. Zuiver werd in levensmiddelen, brandstoffen en kleedingsstukken bedeed in 1881 tot een bedrag van f1665,07^s, in 1885 tot een bedrag van f1404, in 1890 tot een bedrag van f1486,05, in 1892 tot een bedrag van f1626,70.

Wij stonden eenigszins langer stil bij deze diakonie, omdat zij een beeld van den arbeid van al de kleinere diakonieën vormt, een arbeid, die zeer heilzaam is, vooral wanneer ook daar de overtuiging doordringt, dat men niet zijn moet een te klein afgesloten vestinkje, dat opgericht is tegen de dreigende armoede, maar een corporatie, geroepen om in engen kring de armoede te bestrijden en daarbij met anderen samen te werken. Het belang van eigen armen behartigend, mag men nooit dat der maatschappij verwaarloozen en schaden.

Wat is nu het verband tusschen de diakonieën, die wij aanwezen met het woordje: officieel? Het is de algemeene armenvergadering. De tot nu toe door ons besproken diakonieën benevens de Roomsche-Katholieke, de Israelitische de Portugeesch-Israelitische en de oud-Roomsche zenden, in verhouding harer armen, twee, drie of meer afgevaardigden naar dit lichaam.

De algemeene armenvergadering is een vrucht der Fransche revolutie. In 1797 werd de „bevoorrechting” der diakonie van de Nederl. Herv. Gemeente opgeheven; daaruit volgde, dat geen gelden (belastingen, octrooien enz.) meer mochten worden uitgekeerd aan één diakonie. Van 1797 tot 1799 stak de gemeente 's Gravenhage de uit dezen maatregel voortvloeiende baten op, maar in 1799 vroegen de armbesturen gezamenlijk om het hun toekomende deel der gelden, en in 1799 werd de eerste algemeene armenvergadering belegd, waar een achttal corporatiën in vertegenwoordigd werden. Men verdeelde daar de disponibele gelden. Het oorspronkelijk karakter dus der algemeene armenvergadering is administratief en financieel. Nu is dit nog hetzelfde als in 1797. Ook nu nog worden de ingekomen gelden verdeeld en bestaat de door deze „armenvergadering” tot stand gebrachte centralisatie uit de waarneming van financieele zorgen; men past er op, dat men niet in elkanders vaarwater komt, maar men zoekt nog geen eigen stroom, om in te arbeiden en in het belang van armen, en in dat der maatschappij.

VI.

KLEINE LIEFDADIGE VEREENIGINGEN.

Thans resten ons nog enkele kerkelijke lichamen, die min of meer zich voegen bij de verschillende uitingen eener kerkelijke armenzorg.

Vooreerst dan de Engelsche kerk. Haar zorg is meest alleen voor passanten; hun aantal bedraagt per jaar een veertigtal. De voor hen gedane uitgaven zijn meest vergoeding van reisgeld, tijdelijke ondersteuning in geval van ziekte enz. Er wordt ongeveer f 200 uitgegeven.

Een vrij uitgebreide en de aandacht overwaardige diakonie is die der Gereformeerde Kerk B (vroeger de Nederlandsch Gereformeerde kerk in doleantie). Evenals de armverzorging der vroeger behandelde Kerk A berust zij op de Kerkenordening van 1618, aangevuld door de huishoudelijke reglementen. Om den geest dier armverzorging te schetsen, zij ons een citaat uit de Z. H. Kerkbode.

„De diakonale bediening... zoekt zooveel mogelijk de ellende te

„verzachten, maar met de zedelijke strekking om die ellende zoo-
„veel mogelijk weg te nemen door bestrijding en wegneming van
„de oorzaak... Een sleurende bedeeling, waardoor de kracht,
„die God in het gezin of de personen legde, niet... tot vrucht-
„bare werking komt, ontkracht het gezin en de maatschappij meer,
„dan dat zij geneest. De sleurende bedeeling zonder zedelijke
„prikkeling, ondersteuning en leiding is slechts georganiseerde
„bedelarij en kweekt het proletariaat in stee van het af te breken.
„De diakonale bediening moet de zorg der kerk geven om, wat
„in 't stof ligt neergebogen, weer op te richten... zonder daar-
„mee de overgebleven kracht te krenken of het verkeerde te
„voeden.”

„Het bezoek, het woord en de hulp der diakenen zijn meer
„dan hun gave.”

Dit was een eenigszins lang, maar mooi citaat. Ook zij, die zich niet stellen kunnen op de basis dezer kerk, zullen deze flinke, ware, eenvoudige woorden bewonderen. De wijze, waarop deze diakonie ingericht is, beantwoordt aan de hooge eischen, die zij zichzelf stelt.

De diakenen, 12 in aantal, vergaderen eens per week en bezoeken twee aan twee geregeld elke week de gezinnen, die men na ernstig onderzoek als bedeed opgenomen heeft. Bij die bezoeken worden de giften uitgereikt.

Wij vinden dus hier èn geregeld huisbezoek èn het uitreiken der giften in de gezinnen. Men bedeedt voor alles zoo mogelijk naar de inderdaad bestaande behoefte; wanneer men door voorschotten helpen kan, schiet men voor; wanneer er zieken zijn, geeft men versterkende middelen. De giften bestaan in bijdragen van f 1 à 3 per week. Een damesvereniging, het zuster-comité, staat naast de diakonie; hoe dit werkt, zullen wij nader trachten te schetsen. De cijfers dezer gemeente zijn de volgende:

In 1889/90 werden tijdelijk bedeed 20, blijvend 75 personen en gezinnen; in 1890/91 28 en 60; in 1891/92 35 en 50.

Uitgegeven werd aan geld in '89/90 f 4300, in natura f 860; in '90/91 f 4000 en f 1000; in '91/92 f 3823 en 1100.

Bovendien werden voor verpleegkosten van zieken uitgegeven in '89/90 f 360, in '90/91 f 500, in '91/92 f 830. De verzorging der weezen in het zg. weezen-gezin wordt nader door ons besproken.

Naast deze corporatie staat nog dat deel der oude Gereformeerde Gemeente, dat zich niet aangesloten heeft bij de Gereformeerde Kerk en die thans vormt de Christelijk Gereformeerde Gemeente; daar deze gemeente in een overgangs-periode verkeert, was het moeilijk daar bepaalde cijfers van te erlangen.

Een ander afgescheiden kerk vormt de Oud-Gereformeerde Gemeente, wier kerkgebouw is aan den Zuid-Binnensingel. Wij gelooven, dat wij deze diakonieën voor ongeveer f 1500 zullen mogen noteeren, daar dit ongeveer vertegenwoordigt, wat door haar uitgegeven wordt.

In een ander deel der stad vergadert een groep personen, die in den mond des volks „Darbisten” genoemd worden; de vergadering zelve aanvaardt dien naam niet. Uit deze kleine, hoogst ernstige personen-groep nemen twee broeders het ambt van diakenen waar. Daar men de gezinnen zeer goed kent, tracht men, waar armoede dreigt, die te voorkomen, en vooral waar in de wintermaanden armoede heerscht, die te verzachten. Ongeveer f 800 per jaar wordt er uitgegeven.

Een andere kring personen, bekend onder den naam van Apostolische gemeente, houdt zijn samenkomsten in de Riemerstraat. Enkele broeders wijden zich aan de taak der weldadigheid.

In 1881 werden 16 hoofden van gezinnen en alleenlopende personen verzorgd, in 1885 21, in 1890 32, in 1892 31. Uitgegeven werd in 1892 f 1002,98⁵.

Buiten de officieele diakonieën, werden er door kerkelijke vereenigingen in 1892 dus ongeveer f 8425 uitgegeven. Wanneer onze lezers zich verbeelden mochten, dat het einde bereikt is der liefdadige vereenigingen, die in min of meer eng verband staan met de verschillende kerkgenootschappen, dan zouden zij zich bedriegen.

In den boezem der kerkelijke gemeenten en corporatiën, die wij bespraken, bevinden zich nog vereenigingen, die armen ondersteunen. Wij mogen deze niet stilzwijgend voorbijgaan, vooral daar enkele dier corporatiën van eminent belang zijn en een zeer uitgebreid arbeidsveld hebben.

Vooraf een opmerking. Waar het tot nu toe vrij gemakkelijk was ziekenzorg van armenzorg te scheiden, wordt dit nu moeilijker; ook werkverschaffing aan vrouwen vormt een onderdeel van vele der vereenigingen, die wij nu bespreken gaan, maar zooveel moge-

lijk zullen wij trachten de orde en regelmaat te bewaren, daar inderdaad de zorg voor behoeftige zieken een geheel ander karakter heeft, dan die voor gezonde personen.

Thans vragen dus vooreerst onze aandacht de verschillende Wijkverenigingen.

De Ned. Hervormde Gemeente is verdeeld in 11 predikantenwijken, waarin 12 predikanten werkzaam zijn. De oudste predikant heeft geen wijk, elk der overige heeft een wijk. Uit den aard der zaak is deze wijkverdeling van het oogpunt der weldadigheid zeer gebrekkig. Sommige predikanten immers arbeiden in zeer arme wijken, waar hofje aan hofje vol is van Protestantsche behoeftigen, andere weder hebben hun veld van arbeid in zeer rijke kwartieren. De bedoeling dezer indeeling is nooit geweest het regelen van een philanthropischen arbeid, maar wel een indeeling uit het oogpunt van het pastorale werk. Wij meenen in de wijze, waarop de predikanten staan tegenover de liefdadigheid in hun wijk, drie categorieën te kunnen onderscheiden. Terloops een opmerking, die ons genoeg doet. Verschillende predikanten wezen ons op het onontbeerlijke, hoog noodige der uitbreiding van het aantal armverzorgers in den boezem der gemeente. Al zijn er dan ook reglementaire en utilistische bezwaren om het aantal diakenen uit te breiden, maak dan wijkbroeders, zoo was hun oordeel; 30 jaren geleden is deze aangelegenheid besproken in den Kerkeraad, en thans...?

Drie meeningen dus heerschen in den boezem der gemeente. Een deel meent, dat de uitoefening der liefdadigheid uitsluitend de taak is der diakonie, het daarvoor gestelde kerkelijke lichaam, behoudens particuliere liefdadigheid, die geheel vrijstaat aan elk individu, of predikant of leek.

Wij kunnen ons het voorrecht niet onthouden om een citaat te geven uit een brief van den onlangs gestorven, zoo diep in de 's-Gravenhaagsche gemeente betreurden ds. van Koetsveld. Op enkele vragen die wij hem stelden schreef hij ons. „Ik ben van vroeger geslacht, „en meen dat elke armbedeeling zooveel mogelijk door de erkende „Armbesturen moet gedaan worden. Elke *armverzorging* maakt „armen. Ik heb daarom gemeend, dat armbezoek veel noodiger was „dan nieuwe armenzorg en daarom reeds voor meer dan 30 jaren „stelde ik den kerkeraad voor, wijkbroeders te benoemen, die den

„armen den weg wijzen zouden, of eene kleine ondersteuning in eens geven. Maar wij waren toen in den conservatieven tijd en ik vond bij niemand medewerking.”

Waren vele in onzen tijd van een „vroeger geslacht” in den geest van den waardigen schrijver van dezen brief, dan zou er heel wat verbeterd, verfrischt en werkzaam leven zijn!

Een andere groep meent, dat in de vereenigingen van inwendige zending, die dank zij het initiatief der predikanten worden opgericht, nu en dan ondersteuning in armoede, verpleging in ziekte op haar plaats is.

Een derde groep is van oordeel, dat het inrichten van een bepaalden wijkarbeid voor armen en vooral ook voor zieken onafscheidelijk te verbinden is aan de inwendige zending. Het beoordeelen en bespreken dezer beschouwingen ligt buiten onze bevoegdheid en grenzen.

Van de wijkvereenigingen nu zijn er twee georganiseerd met het oog op de uit te oefenen armen- en ziekenzorg, de overige stellen voor alles op den voorgrond de inwendige zending: te weten Zondagsscholen, bidstonden, samenkomsten met lidmaten enz. enz.

De meest uitgebreide dier vereenigingen is die van ds. Van Gheel Gildemeester in zijn wijk.

Deze wijk is eigenaardig samengesteld; ze bevat zeer arme en daarnaast zeer rijke buurten. Het hoofdstreven is om zoo mogelijk binnen deze enge grenzen de rijken voor de armen te laten zorgen. Een middelpunt dezer armverzorging vormt een gebouw aan den Zuid-Oost-Buitensingel „Pniël.”

Een tal van dames arbeiden daar samen met „wijkbroeders.” Naast werkverschaffing en ziekenzorg, die buiten het kader der beschouwingen vallen, wordt er echter ook bedeed.

De gezinnen, die zich Dinsdags middags aanmelden worden vooreerst aan een onderzoek onderworpen en daarna gesteund, meest door giften in „natura”, soms bij uitzondering in geld. De giften in natura worden op bons verkrijgbaar gesteld; deze zijn echter alleen bij bepaalde winkeliers inwisselbaar.

Kleedingstukken worden uitgedeeld tegen den inkoopprijs van het goed, de vereeniging betaalt het werkloon. Zoo mogelijk trachten men naar samenwerking met diakenen en met „de stad.” Zoo lang

echter alles afhangt van goeden wil, wederzijdsche welwillendheid en neigingen, is die samenwerking meer phrase dan wezen. Zeer zeker worden enkele misbruiken gekeerd; grondige misbruikenbestrijding, zelf in den engen kring van de Protestantsche wijken is er niet.

Het geven van cijfers over dergelijke aan particuliere liefdadigheid grenzende vereenigingen is niet gemakkelijk; waar bij particuliere liefdadigheid deels te eerbiedigen scrupules, deels ongewettigde overdreven individueele ideeën het geven van cijfers bezwaarlijk maakt, ontmoeten wij deze moeilijkheid reeds nu. In het geheel wordt ongeveer f 8000 uitgegeven per jaar, (met inbegrip der zielzorg).

Een tweede georganiseerde vereeniging werkt in de wijk van ds. Heineken. Het wijkgebouw is aan de Veenkade gevestigd, de hoofdwerkzaamheid is meer dan in wijk V ziekenzorg. Nader zal zij dus onze aandacht vragen; in geval van ziekte, dit zij reeds hier geconstateerd, bedeeft ze bepaald. Wij moeten hier wijzen op een vorm der particuliere liefdadigheid, wier uitgebreidheid moeilijk na te gaan en die toch van groote beteekenis is. In verschillende wijken geven bemiddelde gezinnen of elken dag, of een paar maal in de week aan armen een versterkend middagmaal.

Zoo werd er b. v. aan de zieke gezinnen in de wijk, waar wij thans over spreken, in versterkende middelen direct van de Vereeniging en door weldadige wijkgenooten bedeeft tot een bedrag van f 2453,19½; 220 gezinnen genoten ondersteuning.

In een derde wijk (men lette er op, dat wij niet zeggen in de derde wijk) ontmoeten wij vooreerst de inwendige zending en het werk der evangelisatie; bij bestaande behoefte wordt zonder bepaalde organisatie ondersteund.

Een vierde wijkvereeniging weder geeft ons uit, versterkende middelen; een dames-comité zorgt voor kleederen. Een bedrag van f 300 ongeveer wordt er besteed.

In een andere wijk weder arbeidt de predikant met enkelen zijner mede-gemeenteleden, geheel afgescheiden van de ook door hem beheerde wijkvereenigingen voor evangelisatie. Er wordt ongeveer f 500 á f 600 uitgegeven. In denzelfden geest ontmoeten wij in een onzer armste en volkrijkste kwartieren den persoonlijken arbeid van den dominé, met enkele hulpvaardige broeders en zusters. In 1892

werd daar ongeveer f800 uitgegeven voor een 36-tal gezinnen. Twee andere predikanten werken in denzelfden geest en op dezelfde wijze.

Voordat wij onze conclusiën over den arbeid der Wijkvereenigingen trekken een drietal opmerkingen: Vooreerst, dat bij dien arbeid een groot deel aan onze aandacht moest ontsnappen, daar én wat de predikanten uit eigen hoofde uitgeven én wat particulieren op voorlichting van de predikanten schenken, buiten het meest microscopische onderzoek blijft.

Verder treft ons de volkomen onsamenvangendheid van dit wijkwerk; de predikanten zelf erkennen, dat er talloze misbruiken voorkomen, en onloochenbaar is het, dat er armoede en bedelzucht wordt geschept. Ten slotte wijzen wij reeds nu op de „bons”, die in talloze vormen worden uitgegeven, zonder eenigen waarborg. Nader zien wij dit groote kaad onder de oog en.

De arbeid in wijken heeft veel aantrekkelijks en bewonderenswaardigs. Er wordt, dank zij de opoffering der arbeidende dames, dank zij den ernst, de persoonlijke bemoeiingen van mannen van allerlei rang en stand, zeer heilzaam gearbeid; het is thans bij de verouderde diakonale inrichting een noodzakelijk complement. Het dikwijls grondig onderzoek, het veelvuldig huisbezoek, het persoonlijk bestrijden van zonden en verkeerdheden, 't zijn groote voordeelen, maar daarnaast staan bezwaren, wanneer deze arbeid, steunende op een persoonlijke interpretatie van de principes der liefdadigheid, zich omringt van een waas van geheimzinnigheid en meent alleen goed te doen op eigen manier, zonder eenigszins met sociale en maatschappelijke eischen te rade te gaan.

Wanneer een wijkvereeniging bedeeft zonder de beschikbare gegevens te raadplegen en zonder geneigdheid om meetedeelen, hoe en wie ze ondersteunt, dan kan zulk een arbied maatschappelijk kwaad doen ontstaan; wat ze opbouwt door haar arm verzorging, breekt ze af door haar armen kweeken. Gelukkig dat in onze stad dergelijke kortzichtigheid niet of in zeer geringe mate voorkomt. Er is nog een ander gevaar — een gevaar trouwens, eigen aan zeer veel vormen van armverzorging; men schept zoo gemakkelijk een soort locale wijktyrannie, die zelfstandigheid breekt, oogendienst kweekt, huichelarij doet ontstaan. Wanneer men, afgaande op burenrapporten, zelfs op een wijkbroedersmededeeling, de bedeefting

maakt tot middel om een gezin te sturen in de richting, waarin men het wil hebben, dan breekt men zoo licht het zelfvertrouwen, het zelfstandigheidsgevoel van hen, die nog geen paupers zijn, maar wel ondersteuning behoeven. Zoo juist staat er in het artikel, waar wij reeds een citaat aan ontleenden: „Zij (de armverzoekers) moeten niet de zelfstandigheid van het gezin afbreken, maar opbouwen.”

Wij waren misschien eenigszins te uitvoering, maar de reden daarvan is, dat in de grondgedachte van den wijkarbeid zooveel moois, verhevens en navolgenswaardigs schuilt, maar dat de daaraan verbonden gevaren ook zoo groot zijn.

Naast de wijkverenigingen der Nederduitsch Hervormde Gemeente staat vooreerst de arbeid van de *Luthersche Vrouwenvereniging*. De voornaamste arbeid dier Vereeniging is het uitgeven van kleederen. Ongeveer een f 500 worden uitgegeven. Ook in de Doopsgezinde Gemeente en in de Gereformeerde kerk A arbeiden vrouwen en jonge meisjes-vereënigingen naast en met de diakonie. Enkele dergelijke kringen, waar het hoofddoel is *w e r k v e r s c h a f f i n g*, zullen nog nader onze aandacht vragen. Er zullen zeer zeker kleinere groepen personen zijn, die op deze wijze uitdeelingen houden, maar wanneer zij geen aansluitingspunt met de diakonieën of andere liefdadige corporatiën hebben, is het moeilijk haar werk na te gaan.

Eigenaardig en een afzonderlijke vermelding waardig is het zg. zustercomité in de Gereformeerde Gemeente B (vroeger in doleantie) Zij verdient onze aandacht vooral daarom, omdat ze in geheel enge samenwerking werkt met het voor de liefdadigheid gestelde lichaam: de diakonie en omdat ze niets aan gaven geeft. Dit klinkt zonderling en toch is het waar: — Voor een onderdeel van haar werk, de zorg voor de weezen in het weezengezin, heeft zij wel een kas en een penningmeesteres, voor haar verderen arbeid, de zorg voor armen buitenshuis, „heeft het zustercomité geen geld of goed, en geeft geen geld of goed,” behoudens wat de armenbezoekende zusters uit eigen fondsen willen geven. Wanneer het den diakenen voorkomt, dat naast het geregelde huisbezoek, naast het gewoon diakonaal bedeelen medewerking van vrouwen noodig is, dan geeft men de gezinnen aan het zustercomité op. Wanneer er velen te verzorgen zijn, wanneer er kraamvrouwen te raden en ondersteunen zijn, wanneer er kinderen voort te helpen

zijn, dan treedt de vrouw de woning der armen binnen. Zonder medeweten der diakenen treedt dit comité niet op. Gemakkelijk ziet men hoe hoog opgevat deze aanvulling der diakonale werkzaamheden is; in de praktijk worden daardoor van verschillenden stand samengebracht en de dikwijls theoretiseerende, eenigszins harde bemoeiingen van diakenen worden verzacht, verbeterd en aangevuld door de helpende en met de armen meelevende en lijdende vrouwen.

't Zou moeilijk zijn om uit de voorgaande schets bepaalde, scherp omschreven conclusiën te trekken; wij letten immers alleen op de Protestantsche liefdadigheid, en vestigen alleen de aandacht op een harer vormen: de bedeeling zonder te spreken over werkverschaffing, ziekenzorg en gestichten. Wanneer de redacteur van dit tijdschrift ons dit gedooft, zullen wij gaarne in een der volgende nummers daaraan de aandacht wijden. Er is meer nog wat ons weerhoudt om bepaalde conclusies te trekken, 't is dit: wij bewogen ons in een stad, waar rijke Protestanten wonen, naast een niet te groot aantal behoeftige gemeenteleden; in vele steden en vooral in vele dorpen van ons vaderland is de verhouding geheel anders.

Wanneer wij niet concludeeren dan hebben wij toch wel wenschen: Een der voornaamste is dat de Synode der Ned. Herv. kerk besluite om een onderzoek te openen: vooreerst hoe de gemeenten in zake armverzorging arbeiden, en in de tweede plaats uit het verslag der enquête den weg zoeken tot hervorming der Diakonale Reglementen naar den drang der tijden. Een tweede wensch is meer gericht tot de lezers en medewerkers van dit tijdschrift. Zou niet in Amsterdam b.v. iemand te vinden zijn die daar de Ned. Herv. Diaconie bestudeeren wilde, en zijn resultaten willen publiceeren; zou niet in de arme Friesche Gemeenten, waar ieder angstighenen staart met diep medelijdend gevoel, ook een verslaggever optreden willen, om wat hij weet en ziet te verhalen?

Veler wensch en veler werk is noodig om een ingrijpende verbeterde Protestantsche armverzorging voor te bereiden, en de zorg voor behoeftigen en vooral voor hen, die op de grenzen der armoede staan, te maken tot een levende, reddende kracht.

November '93.
